

ідеалу, еталона належного, з'ясовують світовідношення людини і регулюють її поведінку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коваль О.В. Формування музичних здібностей молодших школярів на уроках музики: Автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02 / Націон. пед. універ. імені М. П. Драгоманова. – К., 2002. – 19 с.
2. Кордунова Н.О. Психологічні особливості становлення духовних цінностей старшокласників у процесі спілкування: Автореф. дис. ...канд. псих. наук: 19.00.07 / Ін-т психології АПН України. – К., 2000. – 20 с.
3. Олексюк О.М. Формування духовного потенціалу студентської молоді. – К.: КІПК, 1996. – 253 с.
4. Ороновська Л.Д., Ороновський А.І. Аксіологія парадигми ціннісних орієнтацій майбутніх вчителів музичного мистецтва в умовах воєнного стану, с.274-279; Збірник наукових матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції: Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід: 11-12 травня 2023 року, м. Тернопіль. ТНПУ ім. В. Гнатюка. Ред. кол.: Морська Н. Л., Литвин Л. М., Поперечна Г. А., Тернопіль: ФОП Осадца Ю. В., 2023. - 434 с.
5. Ороновська Л.Д. Педагогічні умови прилучення молодших школярів до духовних цінностей на уроках музики: Дисерт....канд. пед. наук: 13.00.07/ Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка. – Т., 2006. – 257с.

Протоієрей Володимир БІЛІНЧУК
доктор філософії з галузі Богослов'я,
ректор Чортківської дяківсько-катехитичної академії
ім. свщмч. Г. Хомишина
Тернопільська область
Чортків, Україна
bilinchukvolodymyr@gmail.com

ІСИХАЗМ ТА ВЧЕННЯ СВЯТОГО ГРИГОРІЯ ПАЛАМИ: ДУХОВНІ ПРАКТИКИ ТА ЇХ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ЦІЛІСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

***Анотація.** В даному дослідженні на основі святоотцівської тринітарно-антропологічної концепції людського буття базується паламітська інтерпретація про обожествлення людини, як формування цілісної особистості нового творіння у Христі. Оригінальність богослов'я представляє вчення про людське буття в унікальний спосіб через обожествлення, яке по своїй суті є*

нічим іншим як благодать. Поняття благодаті представлено концепцією Божественних енергій, що об'являють Трансцендентного Бога в дії – економія спасіння.

Об'єктом дослідження є богословське поняття обожествлення людини в богословській інтерпретації Григорія Палами у поєднанні з несотвореним світлом Божественних енергій та молитви серця. Дане дослідження аналізує та експліцитно демонструє богословське поняття діяльної віри та реального життя ісихаста, як духовно сформованої особистості, а також осягнення ним відчуття присутності Трансцендентного через несотворене світло Тавору.

Ключові слова: обожествлення, Палама, Божественні енергії, благодать, тринітарне богослов'я, антропология, економія, особистість, несотворене світло.

Для позначення концепції нашої участі в божественній природі, у грецькій патристиці існувало класичне слово «обоження» (theopòiesis), яке мало пасивне відчуття прийняття Божої природи як дар. Григорій Назіанський виводить ще один термін, який тепер є загальноприйнятим, а до того часу був рідкісним: «обожествлення» (thèòsis), і цей термін більш підкреслює онтологічну концепцію бути «образом Божим». Це можна підсумувати виразом святого Іринія: Бог став сином людським, щоб людина могла стати сином Божим [2]. Це богослов'я обожествлення залишається одним із надбань, особливо дорогих східнохристиянській думці [3, п. 6], [4, с. 89].

Антропология Григорія Палами сильно натхненна грецькими Отцями, а особливо Іринеем Ліонським відносно трихотомії людини, що складається з духа, душі та тіла. Цю візію Святих Отців Палама перебирає з інтерпретованим антропологічним біблійним принципом, бути створеним «на образ Божий» в тринітарній термінології. Розглядаючи людину, а особливо її створення «на образ Божий» за принципами Тринітарної динаміки, паралельно переглядаючи візію трихотомії, можна побачити аналогію між трьома компонентами людини та Пресвятої Трійці. Тому згідно Палами, прилучається до Божественної реальності вся людина – дух, душа, розум та тіло – всі беруть активну участь. Духовне бачення, яке приймає людина «в Христі», не є просто «шосте відчуття», але всеохоплююче преображення людини, при якому, всі її духовні і тілесні сили відкриваються для спілкування з Богом [8, С. 163-164].

Обожествлення не має морального порядку, а є онтологічною, реальністю. Християнин стає богом по благодаті, оскільки, як народжені подібні до своїх батьків, так і ті, що народилися згори, ідентичні Отцю. З обожествленням та сама божественна благодать, нескінченна і нестворена, стає справді нашою¹. Людина, каже святий Григорій Палама, «за участю стає тим, ким є архетип, як причина чи від природи» [10, с. 437]. Це нестворена божественна благодать. Дари, які дають нам одне тіло – Тіло Христове – і одного Духа з Господом, неможливо створити. Тих, хто бере участь у енергіях і діє у спілкуванні з ними, Бог робить їх по

¹У «Тріадах», перефразувачи Максима Ісповідника, святий Григорій Палама пише: «Благодать призводить до таємничого єднання з Богом. Таким чином, увесь Бог мешкає у всій людській істоті, яка робить себе гідною, а святі в цілісності живуть у цілісному Бозі, прийнявши цілого Бога всередині себе, не отримуючи ніякої іншої винагороди за здійснене вознесіння, окрім одного Бога; він з'єднується з ними так, як душа з'єднана з тілом» [9, с. 609].

благодаті богами без початку і без кінця. Бути «нествореним» і «вічним» через благодать не означає для святого Григорія Палами те, що християнин перестає бути істотою, а що він перетворюється на інший спосіб існування і що він набуває безкоштовно абсолютно інший стан сотвореної людської природи. Це стан – божественної природи [4, с. 95].

Отже, людина справді обожествлюється, але, як зауважує Ендре фон Іванка, у цьому випадку «як сотворіння може відчуті містичну ефективність благодаті Божої, Нескінченного та Недоступного? ... зусилля полягають у пошуках онтологічної формули, щоб виразити можливість тих ефектів та пояснити їх. Це вчення про божественні енергії, які є божественними, тобто вічними і нествореними, але не є "самим Богом", не формуючи його субстанції» [5, с. 309]. Обожествлення не пропонується людині магічним способом. Божественна нестворена благодать наповнює всю істоту людини і перетворює її онтологічно: це її вхід і перебування у вірі [10, С. 1099-1101].

Божественна нестворена благодать – це Христос, який, згідно з натхненним словом, стоїть біля дверей і стукає (Об'явл. 3:20). Це Дух Сина Божого, який вигукує в серці віруючого: Авва, Отче! (Гал. 4, 6). Це енергія Святого Духа, який через Хрещення оновлює людину і включає її до живого Тіла Христа, яке є його Церквою і зберігає його через участь у божественній Євхаристії (І Кор. 12, 13) [10, С. 1069-1071]. Це те саме життєдайне поселення воскреслого Христа у вірних і благодатне поселення вірних у Христі [6, С. 13-27].

Святий Григорій Палама стверджує, що спасительне втручання Бога у людську трагедію через гріхопадіння прародичів і, як наслідок, повернення людини до свободи та життя відбувається «у справедливості, без якої Бог нічого не досягає» [2]. На відміну від диявольської штучності, яка встановлена, щоб підпорядкувати людину, Бог взагалі не висловлює своєї всемогутності, затьмарюючи почуття божественної справедливості, яка терпить свободу створених істот, уникаючи її порушення. Оскільки це було найкраще, щоб справедливість передувала владі; таким мав бути акт дійсно доброго і божественного суверенітету, а не тиранії: тобто ця влада слідувала за справедливістю. Бо Бог не є ні верховним монархом, який неминуче підкоряється абстрактному поняттю справедливості, вищим за нього, ні тираном, який нав'язує свою волю законом [2].

Антропологічна перспектива причин втілення виникає в контексті одкровення та здійснення знакових відносин між божественною субстанцією та людською субстанцією. Той факт, що людська природа у своїй психосоматичній єдності передбачає можливість об'єднання в єдиній іпостасі з природою божественності, дає значення як початковій христологічній функції, так і створенню людини за образом і подобою Божого Слова. Втілення, у свою чергу, підтверджує, що гріх насправді не відповідає людській природі. У той же час плоть не можна вважати однозначно головною антропологічною основою упадку, оскільки вона сама по собі не є причиною смертності та гріха. Навпаки: дефект безсмертя вражає всіх створених істот, настільки чутливих, наскільки вони розумні. Нематеріальні ангели ніяк не могли вирішальним чином сприяти подоланню зіпсованості, що характеризує дуалізм людської природи. Крім того, можливість обожествлення, запропонована людській істоті, усвідомлений у

цілісності, а отже, і у її тілесній реальності, відкриває динамічну перспективу повної спасительної участі чуттєвого світу в особі втіленого Сина [4, с. 53].

Григорій Палама наполягає на тому, що благодать у відкупительній економії є невід'ємною частиною та одним із найважливіших факторів. Завдяки обожествленню ця божественна благодать справді стає нашою. Це означає, що благодать не створена, це дар Божий, це життя Бога, дане людині – «Бог у нас».

Вчення про обожествлення Палами - це не лише еклезіальний чи христологічний аспект. Насправді, у християнстві Церква вступає в найтісніші стосунки з Христом, тому що вона є тілом Христовим. Він (Григорій Палама) визначає Церкву як «спільноту обожествлення» [14, с. 79]. Палама, як і вся традиція Церкви, говорить, що Боже життя досягається нами за допомогою Хрещення та Євхаристії. Через них ми реально стаємося Христом. Перемінюємося в Нього. Через Хрещення ми реально входимо в Церкву. Обожествлення людина силою цієї Таїни перероджується і переходить в сакраментальний стан, який веде до «обітованої землі». Євхаристія перетворює нас в Христа, та єднає нас в одне тіло з Ним, а також стаємося одним духом, тобто ми себе ніби поєднуємо (змішуємо) з тілом і духом Христа. Власне, у Євхаристії людина, живучи в часі, розпочинає досвідчувати Божественну реальність, та цим самим уподібнюватись до неї. В цих таїнах, Божественне перетворення здійснюється на особовому рівні, та вводить причасника у таємничу сферу життя Трійединого Бога.

Яніс Спітеріс, досліджуючи вчення Палами, зазначає, що через обожествлення душа і тіло проходять всеціле одухотворення, тобто трансформуються Святим Духом: «Святий Дух персонально єднається з нашим духом через свідчення, що ми є синами Божими» [14, с. 83].

Тому пневматологічне формування христологічної таємниці поширюється у житті Церкви. За допомогою таїнств єдиний Христос асоціюється з кожною людиною окремо, освячуючи та воскрешаючи її, слідує її аскетичній підготовці, оскільки таїнственне спілкування Христа породжує духовне відродження вірних, які «єдині в одному Дусі з Господом».

Богослов'я Палами дає оригінальну відповідь, залишаючись у традиціях східних отців, на проблему відкриття непізнаного Бога в духовному досвіді, особливо беручи до уваги молитовне життя ченців-ісихастів. Напруження до повної відсутності образів, які б спиралися на чисту молитву, згідно з євагрійською традицією², вирішується у Палами в перетворенні погляду, що дозволяє нам побачити нестворене світло Боже. Але точка зближення є в напрямку не на зовні, але до центру буття: сходження розуму до серця та очищення від пристрастей під час аскези молитви – це умова, необхідна для усунення будь-якої перешкоди для дії благодаті.

Прослідковуючи джерела ісихастського методу безперервної молитви, ми підходимо до аскета четвертого століття Єгиптянина Макарія, який був, як це здається з його кількох, що дійшли до нас, сентенцій, одним із найдавніших

²«Прагніть зробити розум глухим і німим під час молитви, і ви зможете молитися»; «Не уявляйте божественність у собі під час молитви і не дозволяйте своєму розуму вражатися будь-якою формою, а йдіть від нематеріального до нематеріального, і ви зрозумієте»; «Благословенний розум, що під час молитви володіє повною відсутністю форм» [12, С. 61-66].

сповідників цього аспекту молитви. «Господи Ісусе Христе, Сину Божий, помилуй мене» або (Κύριε Ιησού Χριστέ, Υιέ Θεού ελέησον με τοναμαρτωλό) – «Господи Ісусе Христе Сину Божий, помилуй мене, грішного».

Молитву ісихаста також називають «монологічною» [11, С. 63-65], оскільки вона зосереджена на постійному повторенні короткої молитви, сутнісним елементом якої є Ім'я Бога: «Господь». Іван Клімак був його прихильником: «Спритність у молитві часто наповнює дух образами, які його відволікають, тоді як часто одне слово (монологія) дає ефект зібраності» [7, с. 21].

Метод ісихастів передбачає не «вихід із себе» (ex-stasi), а швидше «повернення до себе» (en-stasi), щоб заново відкрити серце як «місце Бога». Мати серце - означає мати центр, виходити з розсіювання ментальної сфери та з випадкових думок. Серце має функцію інтеграції особистості, воно приєднується до життєвої та інтелектуальної функцій: наш розум не всередині нас, як у посудині, тому що він безтілесний, і не зовні, тому що він приєднаний до нас, але є в серці, як у його органі. Як каже св. Макарій: «Серце керує всім організмом і, коли благодать панує над серцем, воно панує над усіма думками і кінцівками. Насправді, там перебувають розум і всі думки душі» [13, с. 129].

«Серце» – це духовне місце кожної людини, де всі виміри особистості життєво сконцентровані та пережиті. «Серце» – це найглибше метафізичне місце людини; це інтимним для кожної людини, де кожен живе своєю істотою, особистістю, тобто своїм існуванням у собі, але у відношенні до Буття, з якого він походить і в якому він знаходить свій кінець, з іншими людьми та творінням.

Таким чином, місце серця сприймається східною традицією як «Святеє Святих», місце Господньої Присутності, місце, куди можна увійти, залишаючи за собою будь-яке розсіяння чутливого та розумового типу, щоб прославляти ім'я Господа, яке часто повторюється у Псалмах... Молитва серця стає подібною до дверей до четвертого виміру, через який серце отримує божественний вогонь, який горить і не згорає, як вогонь неопалимої купини (пор. Вих. 3, 2-3).

Немає нічого вищого, немає нічого глибшого, немає для людини чогось більш чудового, ніж молитва. І немає нічого простішого, більш дієвого, ніж молитва серця і того, що складається з одного речення. Це смиренно промовлене слово що включає найпростішу, але змістовну фразу: «Господи Ісусе Христе, сину Божий, помилуй мене, грішного». Це молитва для початківців, це також молитва для експертів. Вона приносить милосердя грішнику і відкриває святому несотворене світло Тавору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біблія. Святе Письмо Старого та Нового Завіту, Рим 1963, 2007. 1460 с.
2. Patrologia cursus completus, series graeca et orientalis, a cura di MIGNE J. P., Paris 1857-1886.
3. Giovanni-Paolo II, Lettera apostolica "*Orientale lumen*", citta del Vaticano 1995. 53 p.
4. Arduzzo F. *Ed altri La salvezza dell'uomo nella teologia cattolica: percorso storico e prospettive attuali*, Torino 2004. – XIV-146 p.
5. Ivànka fon, E., *Platonismo e cristianesimo*, Milano, 1992. 176 p.

6. Mantzaridis G., Παλαμικά, Tessalonica 1998. 153 p.
7. Meyendorff J., Gregorio Palamas e la mistica ortodossa, Torino, 1976. 110 p.
8. Meyendorff, J., Orthodoxy in the Contemporary World, New York: Chalidze Publications, 1981. 248 c.
9. Meyendorff J., Triades pour la Défense des saints hésychastes, I-II, Louvain 1959. 767 p.
10. Palamas Gregorio, Atto e luce divina. Scritti filosofici e teologici, Milano 2003. CXXIX-1529 p.
11. Palamas Gregorio, Sulla preghiera e la purezza del cuore, in La Filocalia, a cura di M. B. Artioli e M. F. Lovato, Torino 1982 1987. Vol. 4. 750 p.
12. Pontico Evagrio, La preghiera, a cura di V. Messana, Roma 1994. 192 p.
13. Rigo A., I padri esicasti. L'amore della quiete. L'esicismo bizantino tra il XIII e il XV secolo, Magnano 1993. 232 p.
14. Spiteris Y., Palamas: la grazia et l'esperienza, Roma 1998. 223 p.

Тетяна СОЛОНИНКА,
асистент кафедри музикознавства та
методики музичного мистецтва
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
Тернопіль, Україна
mamatania90@ukr.net

РЕЛІГІЙНІ МОТИВИ В УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ ТАНЦІ ЯК ЗАСІБ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ

***Анотація.** У статті розглянуто роль релігійних мотивів в українському народному танці як важливого засобу духовно-морального виховання дітей. Зазначено, що традиційні танцювальні форми містять глибокий сакральний зміст, пов'язаний із народними віруваннями, християнськими цінностями та обрядами. Проаналізовано вплив ритуальних хореографічних елементів, що збереглися в народному мистецтві, на формування світогляду підростаючого покоління. Висвітлено роль церковних свят і храмових обрядів у розвитку народного танцю, їхній вплив на виховання дітей через емоційно-ціннісне пізнання світу.*

***Ключові слова:** український народний танець, духовно-моральне виховання дітей, релігійні мотиви, традиційні танцювальні форми, роль церковних свят, храмові обряди.*

У сучасному світі, де моральні та духовні цінності зазнають значних викликів, питання виховання молодого покоління набуває особливої ваги. Український народний танець, як частина національної культури, відіграє